

OCENE – POROČILA – ZAPISKI – GRADIVO

N. N. STARIKOVA (UR.): *SLOVENSKA KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA*.

Moskva: Indrik, 2014, 325 str.

Pričujoča izdaja je nastala v sodelovanju vodilnih slovenskih in ruskih literarnih zgodovinarjev, predstavnikov akademske in univerzitetne slavistike, izšla pa je v novi znanstveni seriji »Književnost 20. stoletja«, ki jo izdaja Oddelek za sodobne književnosti Srednje in Jugovzhodne Evrope pri Inštitutu za slavistiko Ruske akademije znanosti (RAN). Delo nadaljuje ter z vključitvijo sodobnega obdobja zakroža celoviti prikaz slovenske književnosti, ki ga je v letu 2010 začela skupinska monografija *Slovenska književnost. Od začetkov do preloma 19. in 20. stoletja*¹ in ki v ruski slavistiki pomeni prvo delo, ki slovensko književnost preučuje kot samostojni objekt znanstvene analize in v kontekstu tipoloških povezav z zahodnoevropskimi in slovanskimi književnostmi. V njej so bila utemeljena osnovna konceptualna znanstvena načela preučevanja slovenske književnosti, razvoj katere je bil v času stoletij usmerjen v ohranjanje nacionalne zavesti in enotnosti nacionalnega jezika. Kot v piše v Uvodu urednica in ena izmed avtoric knjige N. N. Starikova, »zgodovinska usoda slovenskega naroda pogojuje posebno poslanstvo, ki ga je udejanjala nacionalna književnost, in sicer uzaveščanje enotnosti slovenskega naroda s pomočjo umetniške besede. Več stoletij je bila primarna funkcija slovenske književnosti narodnoohranitvena, saj je bila vsa sila nacionalnega življenja osrediščena v književnosti ... To je med drugim porušilo klasično paradigmo literarnega procesa in povzročilo hkratno uveljavitev določenih žanrskih oblik ter slabo izraženo posameznih umetniških smeri.« (str. 13–14) Te zakonitosti so kot znanstvena štafeta iz prve knjige prešle v drugo – *Slovensko književnost 20. stoletja*. Tudi to delo predstavlja v ruski znanosti prvi poskus urediti veliko količino gradiva, predstaviti procese v slovenski književnosti 20. stol. v vsej njeni vsestranskosti, zaobjeti zapleten način razvoja te »male« evropske književnosti in umetniške dosežke, ki so posledica »genetsko prirojenega obrambnega refleksa« ter »z leti razvitega ‚catch up‘ sindroma« (str. 7). Koncept knjige omogoča, da lahko sledimo, kako je slovenska književnost v svojih posebnih zgodovinskih okoliščinah doživljala za razvoj zahodne humanistične misli 20. stoletja značilni proces prenovljenega osmišljanja realnosti in iskala oblike, ki bi ustrezale novim možnostim umetniškega udejanjanja. Ustvarjalna združitev »dvojne optike«, dveh perspektiv preučevanja, ki odražata pogled na slovensko književnost 20. stoletja sedmih slovenskih (T. Virk, J. Žitnik Serafin, K. J. Kozak, M. Kos, M. Pezdirc - Bartol, D. Poniž, T. Toporišič) in štirih ruskih znanstvenikov (N. Piljko, V. Sonjkin, N. Starikova, T. Čepelevska), je po mnenju odgovorne urednice tudi druge knjige omogočila »pogledati na literarno življenje Slovenije ‚od znotraj‘ in ‚od zunaj‘ in oblikovati zanimivo znanstveno ‚sin-tezo‘« (str. 7).

¹ Slovenska književnost. Od začetkov do preloma 19. in 20. stoletja. Odg. ur.: N. N. Starikova. Moskva: Indrik, 2010.

Monografija se začena z »Uvodom« avtorice N. Starikove, kjer so predstavljene osnovne smeri slovenske umetnosti tega stoletja. Temu ne po naključju sledi »Kratki oris novejše zgodovine Slovenije« Nadežde Piljko, višje znanstvene sodelavke Inštituta za slavistiko RAN, ki prikazuje najpomembnejše dogodke na slovenskem ozemlju od leta 1918 do leta 1990, kar omogoča tudi nepodkovanemu bralcu, da se orientira v zapletenih zgodovinskih, političnih in književnih dogajanjih. Velikim pretresom 20. stoletja – dve svetovni vojni, državljanske vojne in revolucije, večkratne spremembe državne in družbene ureditve – se Slovenija ni izognila. Po koncu prve svetovne vojne postane Slovenija del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, po koncu druge svetovne vojne pa del Federativne ljudske republike Jugoslavije do leta 1991, ko prvič v svoji zgodovini postane neodvisna država Republika Slovenija. V tem stoletju je politika – najbrž kot še nikoli prej – pogosto neposredno vpletala umetnost v svoje delovanje, s čimer je ta postala aktivni subjekt dogajanja. Praktično celo 20. stoletje je umetnost ostajala sfera aktivnega boja za narodno identiteto in svobodo misli, kar pojasnjuje močno povezanost periodizacije literarnega procesa z osnovnimi mejniki zgodovine družbenega življenja.

Zgodovinsko-literarno gradivo je v knjigi razdeljeno na dva dela: prvi del »Književnost prve polovice 20. stoletja« zajema obdobje od 1918 do 1950 in obsega dve poglavji, od katerih je prvo posvečeno medvojnemu obdobju, drugo pa obdobju druge svetovne vojne in prvim petim povojnim letom. Drugi del knjige »Književnost druge polovice 20. stoletja« v treh poglavjih predstavlja obdobja od 1950 do 1960, od 1970 do 1980 in 90-ta leta. Ocenjujem, da takšna razdelitev literarnega delovanja ostaja predmet diskusije, saj se postavlja vprašanje, zakaj sta leto 1918 in vključitev slovenskega ozemlja v Kraljevino SHS obravnavana kot prelomni dejavnik v zgodovini in kulturi Slovencev, medtem ko vključitev Slovencev v FLRJ leta 1945, ki je pomenila ne le spremembo države, temveč tudi korenit prelom v družbenih odnosih, takega pomena nima. Dvom vzbujata tudi leto 1950 kot mejnik med dvema velikima obdobjema, ki formalno deli 20. stoletje na pol. Tudi če upoštevamo le najbolj bistvena dejstva, kot so odklon od kulturne politike agitpropa, uradna odpoved socialističnemu realizmu in razglasitev estetskega pluralizma, se vsi ti pojavi zgodijo šele po letu 1952 (govor M. Krleže na III. kongresu Zveze pisateljev Jugoslavije, izid časopisa Beseda v Ljubljani, prvi preboji v umetniškem ustvarjanju: zbornik štirih slovenskih pesnikov v letu 1953 in prozaistov leta 1954). Še več, misel o tem, da se estetske spremembe začnejo šele okrog sredine 50-ih let, potrjujejo tako slovenski kot ruski avtorji z notranjo razdelitvijo poglavij in z analizo konkretnega gradiva, tako da tukaj ostaja še nekaj snovi za premislek.

V obeh delih knjige so poglavja sestavljena iz treh delov – proze, poezije in dramatike, ki so razporejena v skladu s prevladujočim tipom ustvarjanja v danem obdobju. V delih, posvečenih poeziji, k dojetju slovenske poezije veliko pripomore ilustrativno gradivo – pesniški prevodi, ki so jih napisali znani ruski in sovjetski pesniki oz. pesnice A. Surkov, J. Moric, A. Kušner ter prevajalci oz. prevajalke A. Romanenko, Ž. Perkovska, N. Ervič idr.

Struktura knjige želi podati predstavo o kontinuiteti slovenskega književnega procesa 20. stoletja, o umetniški evoluciji ob spreminjajočih se predstavah o poslanstvu literature in njeni funkciji v javnem življenju. Pri pisanju poglavja, posvečenega

literaturi med obema vojnama (1918–1941), sta sodelovala ruski literarni zgodovinar dr. filoloških ved Viktor Sonjkin (poezija in proza) in profesor Univerze na Primorskem dr. Krištof Jacek Kozak (dramatika). Oba avtorja sta pokazala, kako so se v tem obdobju v slovenski književnosti odrazile glavne umetniške smeri, izmed katerih so bili umetniško najučinkovitejši ekspresionizem, socialni realizem in socialno-psihološki realizem.

Avtorica poglavja o književnosti druge svetovne vojne in petih povojnih let (1941–1950), v katerem je predstavljena objektivna analiza vseh plati literarnega življenja tega zapletenega časa v slovenski zgodovini, je dr. filoloških ved in višja znanstvena sodelavka Inštituta za slavistiko RAN Tatjana Čepelevska. Še enkrat moram poudariti, da sem v tem poglavju pogrešala cezuro med književnostjo medvojnih let in povojnega obdobja. V obeh so bili namreč pogoji za obstoj kulture preveč različni – če je soditi samo po številu literarne periodike, ki je izhajala v obeh obdobjih, po nakladah knjižnih izdaj in pogojih za izobraževanje.

Idejno razmejevanje, ki je svoj vrh doseglo v državljanski vojni v času vojne s fašizmom, se je nadaljevalo tudi po koncu druge svetovne vojne, vendar v popolnoma drugačnih oblikah. V nekaj povojnih letih je dozoreval notranji odpor proti vsiljenemu ideološkemu nadzoru nad kulturo in naraščalo je prizadevanje za avtonomijo umetnosti, kar je bilo v vojnih pogojih popolnoma nemogoče. Zato se je tako naglo, čeprav z nerednimi odstopi, prizadevanje začelo udejanjati, takoj ko so se za to pojavile možnosti. Odprtost za sodobni literarni svet, prepored tradicij domače moderne in avantgarde, ki sta bila v socialistični Jugoslaviji v preteklih letih prepovedana, sta v slovenski literaturi povzročila vznik novih umetniških tokov od eksistencializma do postmodernizma. Ta proces je natančno preučen in prepričljivo opisan v poglavjih drugega dela knjige, pri katerem je z ruske strani sodelovala le Nadežda Starikova, ki je prispevala uvod in del »Proza« v poglavju o literaturi iz obdobja od 1950 do 1960 ter celotno poglavje o literaturi iz obdobja 1970–1980. Avtorji besedil o poeziji in drami iz obdobja 1950–1960 so profesor z Akademije za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani dr. Denis Poniž, profesorica z ljubljanske univerze dr. Mateja Pezdirc - Bartol in raziskovalec dramatike in dramaturg dr. Tomaž Toporišič. Paradigmo literature 90-ih let so predstavili trije slovenski znanstveniki: splošne značilnosti literature tega obdobja in osnovne razvojne tendence sodobne proze je v knjigi predstavil profesor ljubljanske univerze in znan literarni zgodovinar dr. Tomo Virk, del o poeziji je prispeval njegov kolega prof. dr. Matevž Kos, svojo interpretacijo dramskih besedil s konca prejšnjega stoletja pa dr. Krištof Jacek Kozak. Vse tri avtorje odlikuje konceptualni pristop k analizi aktualnega literarnega procesa – razumevanje preučevanega desetletja kot prelomnice v nacionalni literaturi. T. Virk med drugim piše: »Razvoj slovenske literature v obdobju 1990–2000 priča o ohranitvi zgodovinske kontinuitete in hkrati tudi nakazuje nekatere nove težnje.« (str. 235) Predvsem se, kot pravi Virk, spreminja sama predstava o vlogah literature, ki »pomenijo njeno podrejanje trgu, okusu in ,potrebah bralca«, in se pri tem navezuje na mnenje znanega slovenskega znanstvenika Janka Kosa (str. 237).

Pomembno mesto ima v knjigi poglavje »Književnost emigracije«, ki ga je prispevala znanstvena svetnica na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije pri SAZU dr. Janja Žitnik Serafin, ena izmed vodilnih strokovnjakinj za vprašanja

kulturnih migracij. »Pot del avtorjev emigrantov v domovino je bila dolga in trnova,« ugotavlja avtorica poglavja. »Njihova umetniška dediščina je postopoma postajala del kulturne zavesti slovenske družbe.« (str. 292) Dokaz za to predstavlja vključitev književnosti emigracije v zgodovino slovenske književnosti in v leksikone ter objava njihovih del v domovini. Tudi to poglavje predstavlja prvi sistematični pregled te tematike v ruskem jeziku.

Monografijo zaključuje ekskurz v začetek 21. stoletja, v katerem N. Starikova podaja kratko oznako trenutnega stanja in razvojnih perspektiv slovenske književnosti v novem tisočletju. Temu sledijo pomembne priloge, ki jih je zbrala N. Starikova in ki prinašajo informacije o literarni periodiki in nacionalnih nagradah ter tudi izbor znanstvene bibliografije in bibliografije ruskih prevodov slovenskih avtorjev, omenjenih v knjigi, imensko kazalo ter kratke predstavitve avtorjev.

Posebej je treba opozoriti na odlično delo prevajalcev razprav slovenskih avtorjev v ruščino: Žane Perkovske, Gleba Pilipenka, Jevgenije Šatko in Nadežde Starikove. Odgovorni urednici izdaje gre tudi zasluga za samo redakcijo celotnega besedila knjige, v kateri so bili v enovito semantično in stilistično celoto povezani rezultati dela enajstih avtorjev različnih raziskovalnih pristopov in tradicij, hkrati pa delo ohranja znanstveno individualnost posameznika.

Vsaka zgodovina literature je lahko vedno predmet diskusije, in pričujoča monografija ni izjema. Vendar pa znanstveno delo, ki je nastalo kot rezultat plodnega dvostranskega sodelovanja ruskih in slovenskih znanstvenikov, nedvomno predstavlja pomembni mejnik v preučevanju in popularizaciji umetniškega fenomena slovenske literature v Rusiji in bo morda spodbuda za bodoče raziskave slovenskega kulturnega in literarnega prostora.

J. Iljina

Inštitut za slavistiko Ruske akademije znanosti